

LUNDS
UNIVERSITET

Intrång i den trygga zonen

En studie om hur äldres trygghetsperspektiv förändras av ett stöldbrott

Författare: Linn Berggren

Kandidatuppsats: SOCK04, 15 hp

Inriktning: Sociologi

Vårterminen 2020

Handledare: Sophia Yakhlef

Lunds Universitet Sociologiska Institutionen

Abstract

Författare: Linn Berggren

Titel: Intrång i den trygga zonen - En studie om hur äldres trygghetsperspektiv förändras av ett stöldbrott

Kandidatuppsats: SOCK04, 15 HP

Handledare: Sophia Yakhlef

Sociologiska Institutionen, vårterminen 2020

Brott mot äldre är ett allt vanligare ämne i samhällsdebatten, men ändå finns det begränsad kunskap kring vilka typer av brott som är riktade till äldre. Oavsett ålder så blir samhällsmedborgare utsatta för alla typer av brott och det finns egentligen ingen speciell typ av brott som endast drabbar äldre. Däremot finns det tillvägagångssätt hos gärningspersonerna använder sig av speciellt mot äldre. (BRå, 2017).

Syftet med undersökningen handlar om hur äldre människors trygghet påverkas när de råkar ut för stölder i hemmet, men även vilka anledningar som ligger bakom att de äldre öppnar dörren för främmande personer som utger sig för att vara till exempel från kommunen och att de har ett ärende i deras bostad. Undersökningen baseras på berättelser från tre äldre kvinnor som har blivit offer för stöldbrott i sina bostäder medan de fortfarande var hemma. Utifrån berättelserna har två teman använts för att analysera berättelserna ur ett sociologiskt perspektiv. Det första temat fokuserar på hur normen om det idealiska offret och gärningspersonen skapade förutsättningar för att brotten kunde genomföras. Det andra temat belyser hur tryggheten har påverkat offren efter händelsen.

Intervjupersonernas känsla av trygghet förändrades till det sämre efter att de blev utsatta för brott. De sa alla tre att medan brottet pågick kände de sig oförmögna att stoppa gärningspersonerna, vilket kan kopplas till Tonic Immobility (Reichenheim, 2014) som är en försvarsmekanism där offret "freeze" istället för att slåss eller springa därifrån. De kände sig chockade och tänker ofta i efterhand vad de kunde ha gjort annorlunda. De har tagit olika slags åtgärder för att kunna återfå en känsla av trygghet. Till exempel har de använt sig av noggrannare identifikation av personer som besökte dem, kameror vid ytterdörren och mediciner för att somna lättare.

Nyckelord: äldre, trygghet, normer, rädsla för brott, äldres utsatthet, offerskap

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
<i>1.1 Syfte</i>	4
<i>1.2 Frågeställning</i>	4
<i>1.3 Bakgrund</i>	4
<i>1.4 Begreppsdefinitioner</i>	5
2. Metod	5
<i>2.1 Urval</i>	7
<i>2.2 Hantering av material</i>	8
<i>2.3 Metoddiskussion</i>	9
<i>2.4 Etisk diskussion</i>	10
<i>2.5 Avgränsningar</i>	11
<i>2.6 Litteraturinsamling</i>	11
3. Teori och tidigare forskning	11
<i>3.1 Sammanfattning av tidigare forskning</i>	11
<i>3.2 Fear of crime paradox</i>	12
<i>3.3 Det idealiska offret och idealiska gärningsmannen</i>	13
<i>3.4 Rutinaktivitetsteorin</i>	14
<i>3.5 Rädsla för brott</i>	16
4. Intervjuerna	16
<i>4.1 Britt-Marie</i>	16
<i>4.2 Inga</i>	18
<i>4.3 Stina</i>	19
5. Analys	22
<i>5.1 Kvinnornas roll som ideala offer</i>	22
<i>5.2 Efter händelsen</i>	24
6. Avslutning	26
Referenser	27

1. Inledning

Under ett arbetspass på ett äldreboende träffade jag en kvinna som jag idag kallar för nära vän. När hon fick reda på att jag studerade kriminologi blev hon väldigt intresserad och berättade en historia om hur två ficktjuvar från den skånska orten Eslöv jagades av polis med helikopter vid den norska gränsen för att de ertappades med att tjuvfiska. Hon kallade tjuvarna för Tatuerad Johansson och Bildsnygge Bengtsson. Även om det har funnits två personer som kallades vid de namnen i Skåne under 1930-talet, är sanningshalten i resten av historien okänd men något osannolik. Sann eller ej var den väldigt underhållande att lyssna på. Jag blev intresserad av att höra vilka uppfattningar och upplevelser som äldre hade av brott och straff. Efter ett samtal med en äldre kvinna som råkade ut för inbrott medan hon fortfarande var hemma började jag fokusera på äldre som råkat ut för stöldbrott i hemmet. När jag började undersöka det djupare upptäckte jag en form av trend där tjuvar utger sig för att vara personer de inte är för att inge trovärdighet hos de äldre och därmed få möjlighet att stjäla de äldres värdesaker.

Mycket av tidigare forskning om brott mot äldre fokuserar på risken för äldre att råka ut för brott istället för de äldre som faktiskt har råkat ut för brott. Forskningen visar att äldre kvinnor är mest oroliga för att råka ut för brott (Mayhew & Hough, 1988) och att äldre ofta känner sig mer sårbara för våldsbrott. Forskningen har generellt inte fokuserat på brott mot äldre och kunskapen kring detta har varit låg (BRÅ, 2017). Forskning visar också att äldre är mer oroliga för att bli offer för våldsbrott, men att det inte fanns en lika hög oro för att bli offer för sexualbrott (Hanslmeier, Peter & Kaiser, 2018).

I samhällsdebatten har fler röster höjts för de bristande rutinerna kring brott mot äldre och framförallt mot äldre kvinnor. Socialstyrelsen (2013) skrivet att våld mot äldre kvinnor bli osynliggjort i samhällsdebatten på grund av samhällets attityder kring äldre.

“I många sammanhang betraktas äldre som en homogen grupp, där den utmärkande egenskapen är just åldern. Personerna ses inte i första hand som män och kvinnor, utan de ”blir” sin ålder, så kallad ålderism” - Socialstyrelsen (2013) *Blånader och silverhår*. Sid 8.

Den här studien kommer fokusera på hur normerna kring ett idealiskt offer och en idealisk gärningsperson kan skapa förutsättningar för gärningspersoner att lyckas genomföra brottet och hur brott mot äldre leder till att de äldre gör vissa åtgärder för att försäkra sin trygghet. Undersökningen utgår ifrån kvalitativa intervjuer och analyseras med hjälp av olika

teorier, till exempel det idealiska offret och gärningsmannen (Christie, 1986) och Rutinaktivitetsteorin (Cohen & Felson, 1979) för att ge en bild av hur tryggheten påverkas hos de äldre kvinnor som har blivit offer för stöldbrott.

1.1 Syfte

Syftet med undersökningen är att studera hur äldre kvinnors trygghet påverkas när de råkar ut för stölder i hemmet, men även vilka faktorer som ligger bakom att de äldre öppnar dörren för främmande personer som utger sig för att vara till exempel från kommunen och att de har ett ärende i deras bostad. Undersökningen fokuserar på äldre kvinnor som har blivit utsatta för stölder från personer som har utgett sig för att vara någon de inte är eller har haft ett speciellt ärende som verkar harmlöst, till exempel att de vill ha ett glas vatten.

1.2 Frågeställning

1. Hur påverkas äldre kvinnors uppfattning av trygghet efter att ha blivit utsatta för stöldbrott?
2. Hur kan äldre som utsätts för brott beskrivas som ideala offer?

1.3 Bakgrund

När det kommer till kunskapen kring brott mot äldre skriver Brottsförebyggande Rådet (2017) att den är begränsad och att det inte har fokuserats tillräckligt mycket på vilka typer av brott som kan drabba äldre just på grund av deras höga ålder. I samband med detta gjorde BRÅ ett projekt som hette Brott mot äldre - om äldres utsatthet och oro för brott samt förtroende för rättsväsendet. Projektet pågick under ett år och summerades i rapporten Brott mot äldre - om utsatthet och otrygghet (2018). Rapporten fokuserar dels på spridningen av offer och den upplevda otryggheten, men också mycket på förebyggande, till exempel genom att minska utsattheten och lindra konsekvenserna för offren. Enligt rapporten är det 17% av äldre mellan 65 och 84 år blivit utsatt för brott. Alla dessa brott är dock inte kategoriserade som åldringsbrott, som BRÅ väljer att definiera som brott där offrets höga ålder har kunnat utnyttjas av förövaren. BRÅ skriver också i rapporten att äldre har en mycket hög oro för att bli utsatt för brott i förhållande till hur ofta det faktiskt förekommer.

Det finns en stor mediediskurs när det kommer till brott mot äldre. Till exempel har TV-programmet *Efterlyst* (2018) rapporterat om ett antal brott mot äldre. Under ett inslag

frågar programledaren Hasse Aro Efterlysts expertadvokat Martin Cullberg varför tjuvar bestämmer sig för att stjäla från äldre. Cullberg förklarar att tjuvarna är bedragare, ficktjuvar och yrkeskriminella som anser att vänliga äldre är ett "lätt byte". Enligt Cullberg riskerar tjuvarna inte något större straff om de åker fast eftersom att de sällan måste använda sig av varken tvång, våld eller hot. Ett fall som uppmärksammats är ett par i Arlövs kommun som blev rånade i sitt hem. Flera tidningar skrev om händelsen, bland annat SVT (2020), Helsingborgs Dagblad (2020), Smålandsposten (2020) och Blekinge Läns Tidning (2020). Nyheten om fallet är uppmärksammat i mer än bara de lokala tidningarna, vilken kan tyda på att det finns ett stort intresse för den här typen av nyheter.

1.4 Begreppsdefinitioner

Äldre - Personer som har uppnått pensionsåldern, 65 år, eller äldre. I den här studien är den yngsta intervjupersonen 76 år, men resultatet kan även appliceras på personer som är yngre. En viktig aspekt som förekommer i studien är själva isoleringen för att skydda sig mot brott, vilket är svårt att göra om man inte är pensionär och måste gå till jobbet. Därför räknas alla personer som är pensionärer i den här studiens definition av begreppet.

Trygghet - "Fri från oroande eller hotande inslag om företeelse som utgör en del av människans omgivning" (NE.se). I det här sammanhanget är begreppet mest inriktat på hur trygg de äldre känner sig för att bli utsatta för brott av en okänd gärningsperson, men det förekommer även övergrepp mot äldre från nära anhöriga som påverkar trygghetsperspektivet hos äldre.

Övergrepp - "[När] någon med våld, hot om våld eller på annat sätt angriper [en person]" (NE.se)

2. Metod

Undersökningens empiriska material kommer från kvalitativa intervjuer. Materialet baseras på intervjuer med äldre personer om deras erfarenheter av brott. Intervjuerna är utformade efter en narrativ metod och fokuseras på undersökningspersonernas upplevelser. För att förmedla en eller flera personers upplevelser är en kvalitativ metod bäst anpassad efter detta.

Det är en fördel att använda sig av en narrativ metod i dessa intervjuer då undersökningspersonerna beskriver händelser som de själva har varit med om och de delar med sig av sina berättelser till lyssnaren. Johansson (2005) menar att när det kommer till

berättelser finns det många fler aspekter än bara ord som ger liv till berättelsen. Uttryck, grimaser och gester är exempel på aspekter som nyanserar en intervju och fokuserar man på dessa delar också kan man få en djupare insyn i informationen.

Eftersom personernas berättelser såg olika ut var intervjuerna ostrukturerade. Dels för att fokusera på ämnet som var relevant för forskningen, dels gav det intervjupersonerna stor möjlighet att berätta fritt om sina upplevelser. Jag bad kvinnorna att berätta vad som hade hänt, vad de tänkte under tiden brottet begicks och hur händelsen har påverkat dem. När undersökningspersonerna kunde reflektera fritt över dessa aspekter gick det att få fram många intressanta delar att analysera. För att det ska räknas som en semistrukturerad intervju behövs en mer utförlig intervjuguide med teman för vad man ska prata om (Bryman, 2011). Intervjuerna räknas inte som semistrukturerade eftersom att det inte fanns en intervjuguide som innehåller något utförligare än några få generella frågor. Det gav undersökningspersonerna utrymme att associera fritt utifrån sina specifika situationer utan att det blir frågor som var fel för deras situation så att jag måste ändra upplägget och få olika infallsvinklar av undersökningspersonerna, Det hade kunnat bli en stor felkälla i undersökningen. Därför valde jag att inte använda mig av en tydlig intervjuguide när jag genomförde intervjuerna.

Genom att använda sig av en kvalitativ metod finns det större möjligheter för fördjupning i ämnet genom att analysera undersökningspersonernas erfarenheter på detaljnivå för att fastställa likheter och skillnader samt sätta dessa erfarenheter i ett sociologiskt perspektiv (Kvale & Brinkmann, 2014). Fördelen med en kvalitativ metod är mängden detaljer som kan användas i analysen. Dessa detaljer finns inte i till exempel en kvantitativ enkätundersökning som fokuserar mer på antal istället för detaljer. Nackdelen med kvalitativ metod är att undersökningspersonernas uppfattning blir undersökningens sanning (Kvale & Brinkmann, 2014). Personerna som intervjuas kan ha åsikter som kan falsifieras av andra teorier eller undersökningar.

Intervjuerna har genomförts personligen och inte över telefon. Dels för att få en så bra kontakt som möjligt och dels därför att undersökningspersonerna lättare känner igen mig till utseende och inte till namn eller röst. Fördelen med ett personligt samtal är att det blir lättare att analysera hur intervjupersonerna använder sitt kroppsspråk under berättandet. Vid ett personligt möte är det också lättare att förklara hur anonymiteten påverkar materialet och att undersökningspersonernas identitet är skyddad av sekretess. Undersökningspersonerna

kunde då ställa frågor och det var lättare att förklara då undersökningsspersonerna visade ganska tydligt med kroppsspråket att de hade förstått förklaringen eller om det var något speciellt som behövde förtydligas.

2.1 Urval

Undersökningsspersonerna är tre till antalet och blev utvalda efter deras upplevelser inom temat som undersökningen fokuserar på. Alltså hade de tre undersökningsspersonerna blivit utsatta för brott där gärningspersonerna antas ha valt sina offer för att de är äldre kvinnor som bor ensamma. De tre undersökningsspersonerna är alla kvinnor, vilket gör att frågeställningen fokuserar på kvinnor då det inte går att dra slutsatser om mäns erfarenheter och uppfattningar utifrån det befintliga urvalet. Urvalet är ett bekvämlighetsurval då undersökningsspersonerna valdes för att de har lärt känna mig genom mitt tidigare arbete och de är alltså inte slumpmässigt utvalda. Det var istället deras upplevelser som skapade och bidrog till idén för undersökningen. Fördelen med att jag känner mina undersökningsspersoner är att de har mer tillit till att berätta för mig om deras erfarenheter. Det finns en risk att när en person har råkat ut för ett brott blir det svårare för dem att lita på att jag som intervjuare inte är ännu en tjuv som försöker ta sig in i deras hem. Därför är det lättare att få undersökningsspersonerna att lita på mig eftersom att de redan känner mig. Nackdelen är att undersökningsspersonerna har pratat med mig om ämnet innan, och att därför antar de att jag har en viss bakgrundsinformation och delger inte alla detaljer under intervjun. Då blir det också möjlighet för missförstånd eller antaganden som är felaktiga när materialet ska inkluderas i analysen.

Undersökningssperson 1 är i skrivande stund avliden. Hon blev 76 år gammal. I studien kallas hon Inga, men heter egentligen något annat. Inga bodde ensam i en marklägenhet i ett område där det bor många äldre. Eftersom att Inga gick bort innan en intervju kunde genomföras kommer minnesanteckningar från tidigare samtal med Inga att användas som empiri. Samtalet med Inga genomfördes kort efter händelsen och traumat var väldigt färskt i minnet. När Inga berättade historien för mig uttryckte hon att hon ville vara med i undersökningen och vi bestämde att jag skulle komma tillbaka senare för att göra en ordentlig intervju. Tyvärr blev Inga allvarligt sjuk väldigt snabbt och därför fanns det inte möjlighet till en intervju. Ingas erfarenheter är väldigt värdefulla för forskningen, vilket gör det till en empirisk förlust att exkludera materialet.

Undersökningssperson 2 väljer jag att kalla Stina. Stina är 93 år och bor också ensam i ett radhus. Äldre är inte lika vanligt i hennes område. Stina heter egentligen något annat. Stina har gått med på att bli inspelad under intervjun, vilket gör att hennes intervju kommer att bli den mest detaljerade empirin som används i undersökningen. Jag fick intrycket av att Stina tyckte att deltagandet i undersökningen var roligt och spännande.

Undersökningssperson 3 är 94 år och kallas Britt-Marie, även om det inte är hennes riktiga namn. Britt-Marie bor i en marklägenhet i samma område som Inga. Britt-Marie har valt att inte bli inspelad. Britt-Marie har svårt att prata och finna rätt ord, vilket hon tycker är jobbigt. Samtidigt var hon ivrig att delta i undersökningen och berättade gärna om sina upplevelser. Innan intervjun startade fick jag hjälpa henne att slänga ut gammalt bröd till fåglarna på bakgården. Aktiviteten var väldigt onödigt för själva intervjun i sig, men samtidigt gav det Britt-Marie lite tid att bekanta sig med mig som privatperson eftersom jag tidigare besökt henne under professionella omständigheter. Under själva intervjun var Britt-Marie ändå bekväm trots att hon behövde återuppleva en för henne väldigt hemsk händelse och hon bjöd mig på fika medan hon berättade.

2.2 Hantering av material

Materialet som är inspelat transkriberades och har sedan citerats när intervjuerna redovisas under punkt 5. Eftersom att mötet med Inga och Britt-Marie inte är inspelade utan bara har dokumenterats genom minnesanteckningar kommer renskrivna minnesanteckningar redovisa deras intervjuer.

Eftersom att två av intervjuerna är baserade på minnesanteckningar finns det en risk att värdefull information inte har kommit med. Nackdelen med minnesanteckningar är att det inte går att gå tillbaka i inspelningar för att dubbelkolla detaljer. Eftersom att en kvalitativ metod fokuserar mycket på att fördjupa sig i detaljer finns risken för felkällor i minnesanteckningarna då missade detaljer kan leda till felaktiga antaganden.

Fördelarna med att använda sig av minnesanteckningar är att de äldre var mer bekväma när de inte blev inspelade. Under intervjun med Stina spelades intervjun in och Stina pratade väldigt fort, var väldigt noga med att inte staka sig och radade upp händelserna på ett för henne onaturligt sätt. Stina pratade inte på samma sätt som hon brukar göra och kroppsspråket blev därför också lite onaturligt.

En fördel med att ha intervjuer som redovisas genom minnesanteckningar och intervjuer som redovisas genom inspelning och transkriberingar är att redovisningssätten kompletterar varandra genom att undersökningsspersonerna reagerade på olika sätt under intervjuerna beroende på om de blev inspelade eller inte. Då finns det både fall av dokumenterade detaljer, men även ett naturligt kroppsspråk som kan inkluderas i analysen.

2.3 Metoddiskussion

Frågeställningen utgår ifrån hur äldres uppfattning om sin egen trygghet har påverkats efter de råkade ut för brottet, men belyser även andra faktorer kring brottet som varför tjuvarna väljer att utge sig för att vara någon som inger trovärdighet, till exempel en myndighetsperson. Frågeställningen ger därför möjlighet för en djup analys på detaljnivå, vilket kräver fördjupande empiriskt material. En kvalitativ undersökning passar därför optimalt till frågeställningen (Kvale & Brinkmann, 2014).

Ett alternativ hade varit att göra en kvantitativ undersökning för att undersöka hur vanligt det är att äldre råkar ut för brott. Genom att göra en kvantitativ undersökning finns det möjlighet att ta reda på hur vanligt det är att äldre blir brottsoffer. Samtidigt stämmer inte en kvantitativ metod in på undersökningens syfte och frågeställning, vilket gör det bättre att använda sig av en kvalitativ metod.

Ett sätt att komplettera en kvalitativ metod är genom att göra en observation på medicinska sjukdomar och brott. Då finns det möjlighet att analysera hur medicinska tillstånd som är vanliga hos äldre skapar bättre eller sämre förutsättningar för att kunna försvara sig vid ett våldsbrott och frågeställningen hade istället riktat in sig på fysiska aspekter. Det hade eventuellt krävts tillgång till äldres journaler med deras tillstånd för att kunna observera deras sjukdomar och sedan använda sig av kvalitativa intervjuer med de äldre för att ta reda på hur de reflekterar kring ämnet. Den här typen av undersökning hade blivit väldigt stor och väldigt tidskrävande. De äldre hade behövt godkänna tillgången till deras journal och även med ett godkännande hade journalerna fortfarande blivit svåra att få tag på. Därför är det bättre på att fokusera på intervjuerna och analysera dessa.

En felkälla som kan dyka upp är att jag känner dessa tre personer sedan tidigare och kan därför få svårigheter att förbli neutral i analysen. Under slutarbetet av uppsatsen avled Stina, en av intervjupersonerna. Att gå igenom transkriberingen och skriva ner slutsatserna blev därför en stor känslomässig utmaning.

2.4 Etisk diskussion

En etisk aspekt som kontinuerligt behövde tas i beaktande under arbetet med undersökningen är att allt gällande konfidentialitet behövde bli rätt. Dessutom behövde fortfarande rätt personer informeras om undersökningen vid rätt tidpunkt. Under insamlingen av det empiriska materialet behövde först en intressekoll genomföras för att ta reda på om de äldre var intresserade av att delta. Jag märkte att brott var ett väldigt känsligt ämne och att många äldre var tveksamma till att bli inspelade, därför tackade några nej innan jag fick tag på de tre undersökningsspersonerna som deltar i undersökningen.

Eftersom att jag fick tag på undersökningsspersonerna genom tidigare arbete behövde jag rådgöra med chefen för äldrevården i kommunen för att jag inte skulle äventyra sekretessen från arbetet. Jag fick rådet att få ett skriftligt godkännande av undersökningsspersonerna och då förtydliga att äldrevården inte var inblandade i undersökningen. Att ha en undersökningsspersons underskrift på papper är inte optimalt för den etiska aspekten av undersökningen, men den var nödvändig för sekretessen. Inga, en av undersökningsspersonerna, är tyvärr avliden och kunde därför inte ge ett skriftligt godkännande utan gav bara ett muntligt godkännande några veckor innan hon gick bort. Ibland kan det förekomma problem med vilken typ av samhällsvetenskaplig forskning som är etiskt korrekt. Etiska texter som är skrivna av olika författare kan ha varierande uppfattning om etiska regler. Samtidigt har inte den etiska diskursen utvecklats särskilt mycket sedan 1960-talet, även om dess vikt har blivit mer betydande sedan dess (Bryman 2011). Därför har undersökningen fokuserat mycket på anonymiteten för att anonymitet är en självklar aspekt av den etiska diskussionen. Eftersom att det finns två sekretesser (äldrevården och universitetet) involverade i undersökningen krävs det extra mycket för att hantera anonymiteten rätt.

Som forskare var det viktigt att se till att intervjupersonerna var bekväma med min närvaro, speciellt med tanke på att informationen de delade med sig av var väldigt svår att prata om. Eftersom att jag tidigare bara hade träffat dem i professionella sammanhang var det nytt för både dem och mig att lära känna varandra som privatpersoner också.

2.5 Avgränsningar

Det empiriska materialet fokuserar på tre äldre kvinnor som har råkat ut för brott. Antalet intervjuer valdes för att tiden skulle räcka till alla intervjuerna inklusive analysen av dem. Om fler intervjuer hade inkluderats finns risk att transkriberingen och analysen hade blivit väldigt lång. Om intervjuerna istället hade varit färre hade analysen inte blivit lika nyanserad och hela undersökningen hade blivit översiktlig.

För att inte undersökningen skulle bli alltför omfattande fick prioriteringen bli att fokusera på de äldre som hade råkat ut för brott. Annars hade det varit intressant att göra en jämförelse av trygghetsperspektivet mellan äldre som har råkat ut för brott och de äldre som inte hade egna erfarenheter av brott.

2.6 Litteraturinsamling

Den tidigare forskningen har samlats in genom sökningar på Lunds Universitets portal för vetenskapliga artiklar som kallas LUBsearch. Sökord som användes var till exempel "brott mot äldre", "crimes, elderly" och "äldre, trygghet". Dessa sökord användes på google också, men detta gav inte lika stort utbud av vetenskapliga rapporter som LUBsearch.

När det kommer till teorierna hade jag vissa idéer på teorier som jag redan applicerade i tanken när jag hörde intervjupersonernas berättelser första gången. Detta var till exempel *Det idealiska offret* (1986) och *Fear of crime paradox* (1988). Under insamlandet av tidigare forskning hittade jag andra teorier som kunde fungera, till exempel *Rutinaktivitetsteorin*.

3. Teori och tidigare forskning

3.1 Sammanfattning av forskningsläget

Tidigare studier om brott mot äldre har antingen diskuterat vilka platser där äldre löper högst risk att bli offer för brott (Ceccato & Bamzar, 2016) eller belyst hur rädda äldre är för att bli utsatta för brott i förhållande till hur statistiskt vanligt det egentligen är. Ceccato och Bamzar (2016) testade hur trygga äldre kände sig i olika offentliga miljöer. Den här typen av undersökning har gjorts i olika sammanhang. Till exempel finns det forskning som mätte hur äldres rädsla för brott påverkades i en virtuell miljö (Park et al, 2011), eller vilka faktorer som kan påverka äldres rädsla för brott (Patel, 2019). Att fokusera på eventuella riskområden för äldre är ett bra sätt att bidra till kunskap kring hur äldre förebygger brott genom att tänka på

vart de befinner sig vid vilken tidpunkt. Samtidigt saknar studierna erfarenheterna kring brott som kan vara bra kunskap att ha om ett brott eventuellt skulle ske.

Eftersom att det finns ett stort forskningsintresse för äldres risk att bli utsatt för brott har vissa av de mer oväntade brottstyperna blivit osynliggjorda. Ett exempel på detta är sexuellt våld mot äldre kvinnor. Chopin och Beauregard (2020) skriver att forskning kring sexuellt våld mot kvinnor är "almost inexistent". I den här studien har inte offren blivit utsatta för sexuellt våld, men de har fortfarande vissa saker gemensamt med offren i Chopin och Beauregards studie, speciellt när det kommer till rutinaktiviteter och ideala brottsplatser där det inte finns vittnen.

När det kommer till studier kring vad som påverkar offret under tiden en traumatisk situation (till exempel ett brott) pågår finns det forskning kring vilka typer av försvarsmekanismer som kan leda till att offret reagerar på ett visst sätt. Forskning som är relevant för den här undersökningen är Tonic Immobility (Reichenheim et al. 2014). Tonic Immobility är en typ av försvarsmekanism som en person i en traumatisk situation använder sig av för att psykiskt kunna klara av situationen bättre. Det här har oftare studerats hos djur än hos människor. Tonic Immobility reagerar offret på sin rädsla genom att "freeze", alltså bli paralyserad istället för att slåss eller springa därifrån.

Den här studien fokuserar också på risken att bli offer för brott, men bara till en viss del. Undersökningen inriktar sig främst på äldre som redan har erfarenheter av brott där fokus läggs på vad som skedde under tiden brottet pågick och hur tryggheten påverkades av brottet. Att ha forskning kring risken för att bli offer för brott som bakgrund är en stor fördel då det går att reflektera kring vilka risker som egentligen är relevanta samt hur detta påverkar offret. Samtidigt utvecklar undersökningen hur uppfattningen av trygghet förändras när en äldres oro för att bli offer för brott blir verklighet.

3.2 Fear of crime paradox

När det kommer till rädsla för brott är uppfattningen att de brott som människor är mest rädda för också är de brott som är vanligast förekommande. Så är dock inte fallet. Brottsstatistiken kan spela en roll genom att beroende på hur vanligt det är med brott i ett område kan områdets invånare individuellt beräkna hur troligt det är att just de kommer falla offer för brott. Samtidigt är den vanligaste typen av brott inte nödvändigtvis den typen av brott som människor är mest rädda för. Vid undersökningar om rädsla för brott upptäckte man att

rädslan eller oron över att bli offer för brott stämde inte med brottsstatistiken (Mayhew & Hough, 1988). Känslan av sårbarhet var högre bland personer som statistiskt sett löpte mindre risk att råka ut för brott. Anledningen till detta kan vara att termen “ rädsla” eller “oro” är svår att definiera och kan betyda olika saker beroende på personen man ställer frågan till. Rädsla och oro kan komma utifrån vilka risker som finns för att råka ut för brott. (Newburn, 2017). Ett exempel på detta är äldre kvinnor som befinner sig utomhus. De känner sig mest sårbara och är mest oroliga för att bli överfallna, men om man ser till Kennedy och Silverman (1990) är det större risk för äldre att bli överfallna i hemmet än i offentliga miljöer. Samtidigt är det statistiskt sett vanligare att män blir offer för våldsbrott, men målgruppens rädsla och oro för brott är lägre än äldre kvinnors. Newburn (2017).

Rädsla för brott-paradoxen är relevant för undersökningen för att poängtera att uppfattningen om undersökningspersonernas egna sårbarhet kan påverkas av deras händelser och bekräftar ett tankemönster om sårbarhet vilket gör undersökningspersonerna mindre trygga, både utomhus, men även i sitt eget hem.

3.3 *Det idealiska offret och idealiska gärningsmannen*

Åkerström och Sahlin (2001), beskriver i antologin “Det motspänstiga offret” att det finns vissa förutsättningar hos ett offer som lättare får legitimitet som offer av omgivningen, samtidigt som det finns förutsättningar för vilka egenskaper en gärningsperson har som kan öka legitimiteten hos offret.

“Låt mig ge er exempel från min kultur: den lilla gamla damen på väg hem mitt på dagen efter att ha tagit hand om sin sjuka syster. Om hon blir slagen i huvudet av en stor man som därefter tar hennes väska och använder pengarna till sprit och droger, kommer vi i mitt land nära det idealiska offret.” - Christie (1986) I Åkerström & Sahlin (2001) [red] sidan 47-48.

Christie menar att det finns vissa kriterier för att legitimiteten som offer ska öka. I exemplet ovan tar Christie upp att offret är en “svag” person, antingen sjuk, gammal eller väldigt ung. Vanligtvis får offret mer legitimitet som offer om offret är en kvinna.

Offret ska också utföra en uppgift som är respektabelt. I exemplet har den lilla gamla damen varit hos sin syster och tagit hand om henne när hon är sjuk. Damen var också på väg hem därifrån och det var mitt på dagen, vilket är ett annat kriterium för att passa som idealiskt offer. Offret ska alltså vara på en plats som inte går att ifrågasätta. Om det hade varit sent på

kvällen hade man kunnat ifrågasätta varför hon inte gick hem tidigare, eller varför hon inte stannade hon systemen under natten.

För att offret ska bli ännu mer legitimt finns det vissa egenskaper hos gärningspersonen som kan skapa ännu mer legitimitet hos offret. I exemplet är det en stor man som slår henne i huvudet och tar hennes väska. Detta visar på en stor och ond man (vanligtvis ger det mer legitimitet hos offret om gärningspersonen är en man) vars avsikter är själviska och orespektabla. Om gärningspersonen i exemplet hade varit en tioårig pojke som tagit väskan för att ha råd att köpa medicin till sin cancersjuka mamma hade den gamla damen inte fått samma legitimitet som offer utan offerrollen hade istället hamnat på pojken.

En annan egenskap som är viktig är att offret och gärningspersonen inte känner varandra. Om de är vänner eller åtminstone bekanta minskar legitimiteten som offer. Christie ger exempel på en "ung man som hänger på bar och blir slagen i huvudet av en bekant som tar hans pengar" [red] (2001). Även om den unge mannen kanske får svårare skador än den gamla damen får han fortfarande inte samma legitimitet som offer. Detta på grund av att han är starkare och han kunde ha skyddat sig från brott genom att inte befinna sig på en bar. Dessutom räknas inte att "hänga på en bar" som ett respektabelt projekt, vilket gör att legitimiteten minskar ännu mer och offret hade antagligen blivit ifrågasatt på den punkten ifall det här fallet till exempel hade tagits upp i tingsrätten.

Sett till undersökningen är denna teori väldigt relevant med tanke på hur man ser på gärningspersoner och deras egenskaper. Om en gärningsperson säger sig komma från kommunen räknas inte personen som ond, vilket är en av egenskaperna som är förväntade av en gärningsperson. Om offret inte ser gärningspersonen som en ond och farlig person minskar offerlegitimiteten hos offret självt också, vilket leder till att offret släpper in personen i bostaden.

3.4 Rutinaktivitetsteorin

För att ett brott ska kunna inträffa måste det finnas vissa komponenter för att det ska bli ett lyckat brott. Cohen och Felson (1979) myntade begreppet "Routine Activity Theory" eller "*Rutinaktivitetsteorin*" på svenska. Rutinaktivitetsteorin är sprungen ur "Rational Choice Theory" (Clarke & Cornish, 1985) som handlar om människors rationella tänkande och förmågan att väga vinster och förluster mot varandra när en person överväger att begå ett brott. Cohen och Felson hittade tre huvudkomponenter som leder till ett brott. Den första

komponenten är att det måste finnas en motiverad gärningsperson. Utan gärningspersonen finns det ingen som kan utföra brottet. Den andra komponenten är själva målet. En sak att stjäla eller en person att överfalla. Den tredje komponenten är frånvaro av personer eller saker som skulle kunna förhindra brottet, till exempel vittnen, kameror eller liknande.

Om så bara en av dessa komponenter fattas kan inte brottet genomföras. Därför skyddas också offer genom att sätta upp hinder för dessa komponenter. Till exempel kan de äldre isolera sig i sitt hem och bli därför inte attraktiva mål för gärningspersoner. Samtidigt skapar de en annan möjlighet för en motiverad gärningsperson. Om de äldre är ensamma hemma finns det inga vittnen till om ett brott skulle begås utan det enda som hindrar gärningspersonen från att begå brottet är möjligtvis en låst dörr och en äldre person med små fysiska möjligheter att försvara sig.

Kennedy och Silverman (1990) använder sig av Cohen och Felsons Rutinaktivitetsteori för att förklara att äldre löper mindre risk att falla offer för brottslighet eftersom att de oftast befinner sig i hemmet själva och deras isolation bidrar till att sannolikheten att de ska råka ut för brott minskar. Kennedy och Silverman menar vidare att de äldre främst träffar anhöriga och nära vänner, vilket ökar risken för att det är en nära anhörig eller familjemedlem som är gärningsperson när en äldre person hittas mördad i eller i närheten av deras hem sett utifrån Rutinaktivitetsteorin. De äldres rutinaktiviteter skyddar alltså dem från att bli offer för okända gärningsmän utanför hemmet, där ofta yngre personer är vanliga offer. Samtidigt kunde de konstatera att när äldre personer blir mördade i sina hem av en för dem främmande person är det oftast en person med mål att stjäla ägodelar från offret och att de vanligaste brotten mot äldre är stöld eller rån eftersom att de ofta inte befinner sig på offentliga platser.

Den här teorin är viktig för undersökningen för att förklara fördelar och nackdelar med äldres rutiner som gör det lättare för gärningspersoner att genomföra ett stöldbrott. Eftersom att alla intervjupersonerna bodde ensamma och inte gick ut så ofta skapar det större förutsättningar för att kunna genomföra ett brott utan att det finns utomstående vittnen till händelsen. Samtidigt måste gärningspersonerna vinna offrens tillit för att kunna få tillgång till deras hem.

3.5 Rädsla för brott

Hanslmeier, Peter och Kaiser (2018: 577) skriver om att äldre känner sig mer sårbara för att de inte har samma fysiska förutsättningar för självförsvar samt att äldre får fysiskt sett större konsekvenser om de faller offer för brott, alltså att de har större benägenhet att skadas. De menar att kvinnor känner sig mer sårbara än män och att detta förklaras med att kvinnor har mindre fysisk förmåga att kunna försvara sig än män. Samtidigt verkar allmänna kvinnors rädsla för brott vara mest inriktad på sexualbrott, men att denna rädsla minskar med åren och övergår till en generell rädsla för brott (ibid). Hanslmeier, Peter och Kaiser (2018) arbetar utifrån vilka aspekter som kan få en person att känna sig mer sårbar, men även vilka konsekvenser som sårbarheten leder till.

En annan aspekt som Hanslmeier, Peter och Kaiser (2018) tar upp är hur omgivningen kan påverka rädslan för brott. Lägre inkomst och lägre utbildning är leder till att personer har begränsade val när det kommer till vilket bostadsområde de vill bo i. Om man har högre inkomst är det lättare att välja ett område som har en annan typ av social kontroll som inte uppmuntrar till brott. Dessutom har personer med lägre inkomst inte samma ekonomiska möjligheter att minska risken för brott, vilket betyder att de måste åka kollektivt och riskera att bli offer för en okänd gärningsperson samt att låginkomsttagare inte har råd med att ha larm i hemmet.

Hanslmeier, Peter och Kaiser (2018) tar upp viktiga aspekter som kan användas för att förklara äldres förutsättningar för att kunna försvara sig för brott beroende på hur de fysiska aspekterna ser ut. Artikeln kan därför användas för att förklara varför gärningspersoner väljer en äldre person som offer sett utifrån de fysiska aspekter som gör en äldre person mindre utrustad till att kunna försvara sig mot ett brott.

4. Intervjuerna

4.1 Britt-Marie

Britt-Marie har vid tillfället inte haft någon hemhjälp och hade bara hjälp av hemtjänsten vid larm.

Britt-Marie börjar sin berättelse så här: En tidig eftermiddag knackade det på dörren. Britt-Marie tog sin rullator och gick bort för att öppna.

Utanför dörren stod en kvinna. Hon hälsade, men sa aldrig vad hon hette, och frågade efter ett glas vatten. Innan Britt-Marie hann svara trängde sig kvinnan förbi in i lägenheten och gick ut

i köket. Britt-Marie följde så snabbt hon kunde med ut i köket och glömde i hastigheten att stänga dörren.

Medan Britt-Marie var tillsammans med kvinnan i köket dök en kvinna upp som Britt-Marie uppfattade som en vän till kvinnan i köket. Eftersom att Britt-Marie inte hade stängt ytterdörren hade hon följt efter dem in i lägenheten utan att säga till att hon var där, och Britt-Marie hade inte sett henne utanför.

Britt-Marie upptäckte inte den andra kvinnan förrän kvinnan kom gåendes ut ur hennes sovrum. De två kvinnorna började samtala på ett språk som Britt-Marie inte förstod, men hon uttrycker det som att de pratade "persiska, eller nåt sånt".

Efter att kvinnan hade druckit lite vatten tackade hon så mycket och kramade Britt-Marie. Britt-Marie tyckte att det var väldigt obehagligt och ville trycka henne ifrån sig, men det var som att hon inte kunde. Kroppen ville inte lyda henne. Britt-Marie beskriver hur hon hade en dålig känsla och att hon kände på sig att något inte stod rätt till. Samtidigt kunde hon inte göra något för att stoppa dem eftersom att hon upplevde en känsla som hon jämför med hypnos.

När kvinnorna hade gått gick Britt-Marie tillbaka till köket och råkade av en tillfällighet föra handen mot övre bröstkorgen och kände att halsbandet hon hade haft på sig var borta. Halsbandet som var gjort av guld hade hon fått av sin man när hon fyllde femtio och hon tog aldrig av det. Känslan av hypnotisering rann av henne och hon insåg vad som hade hänt. Britt-Marie satte sig ner vid köksbordet och larmade efter hemtjänsten. Britt-Marie var förkrossad och hennes anhöriga fick turas om att vara hos henne. Britt-Marie har både barn, barnbarn och barnbarnsbarn som kan hjälpa henne, och hennes barnbarn gick till polisen och gjorde en anmälan.

Britt-Marie vill inte gå in på vad mer som hade stulits, men det var just det där guldhalsbandet som hon var mest ledsen över att hon hade förlorat. I den här biten av samtalet blir Britt-Marie lite darrig på rösten och hon dricker lite vatten.

När Britt-Marie beskriver händelsen i efterhand är det mest tankarna på vad hon kunde ha gjort annorlunda som får henne att må dåligt. Hon säger att hon tänker: "Gud, vad dum jag var som inte fattade att det var något lurtt på gång tidigare!" Även tankar på vad hon kunde ha gjort istället dyker upp. Hon upplever att hon ifrågasätter sig själv hela tiden. Britt-Marie säger att hon hade kunnat sätta stopp för det genom att hindra kvinnan för att ta sig in i lägenheten, men hon hade också kunnat stänga dörren efter dem när kvinnan trängde

sig in. Britt-Marie beskriver också att hon hade kunnat åtminstone ifrågasatt kvinnan som kom ut ur hennes sovrum.

Under sommaren fick Britt-Marie ta emot mer hjälp från hemtjänsten när hennes medicinska tillstånd försämrades, vilket var svårt för henne. Även om hon uppskattade sällskapet från hemtjänsten tyckte hon att det var jobbigt att de flesta som kom dit var personer hon aldrig hade träffat innan. Samtidigt var det jobbigt för henne att hennes fysiska förmåga blev sämre. Britt-Marie var rädd för att med tanke på hennes fysiska tillstånd fanns det inget hon kunde göra för att stoppa dem om någon av hemtjänstpersonalen skulle visa sig vara förklädda tjuvar. Hon gjorde en jämförelse mellan henne själv och mig och beskrev mig som en ung stark "hästatös" (skånska för hästtjej), medan hon själv var över 90 och gick med rullator. Hon menade att det räckte med ett slag från min sida sen hade Britt-Marie legat på golvet och aldrig kommit upp igen. Nu trodde hon ju inte att en så "snäll och trevlig tös" som jag skulle göra något sådan, men att det fanns många som inte var snälla och det hade hon ju redan fått erfara.

4.2 Inga

I mitt samtal med Inga pratade vi om en händelse som hade skett ungefär två veckor tidigare.

Det var förmiddag när det knackade på dörren. Inga, som gick väldigt dåligt och tog sig fram väldigt långsamt, satt kvar i soffan och väntade i tron att det var hemtjänsten som kom. När det fortsatte knacka tänkte hon att hemtjänsten kanske hade glömt extranycckeln de hade hos sig. Det var inte första gången hon fick öppna för någon på hemtjänsten, så hon trodde att det var så det var.

Inga gick bort till dörren och öppnade. Utanför stod två unga kvinnor som visade upp varsin bricka och sa att de kom från hemtjänsten och att de hade glömt nyckeln.

Kvinnorna ledde in Inga tillbaka till vardagsrummet, där en av kvinnorna satte sig på huk vid hennes ben och började fråga Inga om hon hade ont när hon klämde och kände på olika ställen. Samtidigt började den andra kvinnan att plocka av I:s ringar, armband och andra smycken som hon hade på sig. Inga kände att hon inte klarade av att hålla reda på båda två, då hon hade sjukdomar som gjorde att hon var väldigt hjärntrött. Inga blev helt paralyserad och var oförmögen att stoppa kvinnorna från att ta hennes smycken.

När kvinnorna hade samlat ihop Ingas smycken och gått därifrån satt Inga en lång stund och var helt paralyserad av chock. När den riktiga hemtjänsten kom dit på nästa besök

satt hon kvar i soffan och var så förkrossad att hemtjänsten inte kunde lämna henne själv på flera timmar.

Inga polisanmälde händelsen, men de hittade aldrig smyckena. För Inga hade smyckena stort sentimentalt värde med tanke på att de tog vigselringen och ett halsband som hon hade fått av sin man för flera år sedan. Ingas man är avliden sedan flera år tillbaka och de hade inga barn. Inga hade inga anhöriga som kunde hjälpa henne, så hon fick lita till fullo på hemtjänsten för att få hjälp, vilket var jobbigt för henne till en början eftersom att de två kvinnorna som hade gått in påstod sig vara från hemtjänsten.

Efter händelsen öppnade aldrig Inga för hemtjänsten om de inte kunde komma in själva. Inga ville också gärna syna deras tjänstekort också. Med tanke på att de två kvinnorna hade haft ID-kort hade inte Inga synat dem så noga, men efter händelsen kollade hon noga på korten för att se att allting stod rätt till. Eftersom att Inga hörde dåligt kunde hon ibland inte höra att hemtjänsten ringde på förrän de stod i dörren till vardagsrummet, det skrämde henne extra mycket och det hände väldigt ofta. Under sommaren 2018 var det väldigt varmt och många hade öppna fönster och dörrar för att få lite svalka, men inte Inga. Hon vågade aldrig öppna dörren och hon fick ta extra ångestdämpande för att kunna gå till vårdcentralen som låg längre ner på gatan från hennes bostad.

Traumat gjorde att Inga fick större problem med sina fysiska sjukdomar och hon avled kort efter händelsen.

4.3 Stina

En solig höstdag satt Stina på baksidan av sin trädgård och solade när en man kom fram från en liten stig som ledde till grannarnas gemensamma kompost. När han närmade sig ställde han en fråga som lät som han frågade "Är det Stina?", men Stina är osäker på om det var det han verkligen sa. Stina frågade mannen vem han var och han svarade att han kom från vattenverket och att han skulle undersöka hennes vatten. Några veckor tidigare hade Stina felanmält till sin hyresvärd att hon hade problem med att vattnet flödade ojämnt och hade en konstig färg, vilket gjorde att hon inte tyckte att det var så konstigt att det var någon som ville komma och undersöka saken.

"...jag ville komma in och kolla ditt vatten sa han- ja så sa jag- vad heter du? och så sa han någonting men jag uppfattade inte vad han sa- så sa jag var bor du?- jo- jag bor i-

på Hjortstigen sa han- och Hjortstigen ligger härnere- så det hördes rätt så trovärdigt...”

Mannen gick sedan förbi Stina, som fortfarande satt kvar i stolen, och fortsatte in genom altandörren. Eftersom att Stina var 91 vid tillfället hade hon på grund av den höga åldern och hennes dåliga rygg svårt att komma upp ur trädgårdsstolen. När Stina väl hade kommit upp ur stolen och hunnit in i bostaden stod han i vardagsrummet och frågade var toaletten fanns någonstans. Stina gick före och visade vägen. När de kom fram till toaletten föreslog mannen att Stina kunde sätta sig på toalettstolen för att avlasta hennes ben och rygg. Stina gjorde som han sa, men utan att kunna egentligen reflektera över att han då blockerade vägen ut från toaletten.

“jag var ju innelåst- och- det var ju så konstigt att jag kunde ju inte trycka på larmet- hade jag tryckt på det hade dom ju pratats och han hade ju hört det iallafall han som var här [...] de tjuvar ju rätt så högt och rätt så länge tills man svarar- så ringer dom ju- men- men jag blev liksom förlamad- om man säger så”

Mannen satte igång kranvattnet, tittade på strålen några sekunder och sedan att vattnet var bra. Stina frågade förbryllat om han inte skulle göra några tester eller ta några prover. Mannen svarade att han kunde se på vattnet att det var bra. Det var först då som Stina började inse att allt inte stod rätt till.

“Ehh- du skulle ju ta prov- sa jag- nä jag skulle prova varmvattnet också- nä sa jag det kan inte du se- då stängde han till dörren- och toaletten är så liten så jag skulle inte kunna gå förbi honom- jag satt på stolen och då började jag ju ana- att inte det var rätt- och jag har larm [...] och då ville jag ju ut och jag har larm- och jag blev så pass rädd- att jag- eh- blev alldeles stel så att eh- jag glömde och larma- jag hade ju- jag tänkte ju han- han slår mig för jag såg- han såg- ögonen blev rent svarta på han när han tittade på mig- och- så sa jag nä men jag vill ut- ja du får vänta lite sa han- vänta- vadå på- ja tänkte jag det är inte värt jag säger nåt för han kan ju klippa till mig”

När Stina lyckades komma ut i vardagsrummet gick hon och satte sig i en fåtölj. Då erbjöd sig mannen att massera hennes arm för hon såg ut att ha ont i den. Efter händelsen insåg Stina att han måste ha varit ute efter hennes smycken hon hade på armarna och runt halsen.

“så sa han jag ser att du har svårt för och röra armen- jag kan massera armen- för jag hade ett guldhalsband på mig (mhmm)- och han ställde sig bakom nä sa jag försvinn härifrån så fort- så fort som möjligt sa jag- och då gick han”

Bara några minuter efter mannen hade lämnat bostaden kom Stinas dotter dit, ovetandes om händelsen. Dottern kontaktade polisen som kom dit nästa dag och de kunde gå igenom vad som hade stulits. Det var vid inventeringen av Stinas tillhörigheter som man började misstänka att det fattades en massa saker i bostaden som hade tagit av en annan person under tiden som detta pågick i badrummet. Till exempel hade smycken försvunnit från sovrummet och 200 kronor i kontanter fattades i plånboken.

Stina berättar att hon inte sörjde sina tillhörigheter som hon hade förlorat, men att hon inte längre kände sig trygg i sitt eget hem. Hon hade svårt att sova på kvällarna och gick igenom händelserna om och om igen. För att kunna sova på kvällarna fick hon utskrivet sömntabletter och ångestdämpande.

“...men jag blir ju väldigt chockad- så jag hade ju svårt för och- sova rätt så länge- på kvällarna- och det spelade i revy- och jag som har delat ut larm till väldigt många människor och sagt att händer det nåt så är det bara att trycka på larmet- och jag hade ingen förmåga att trycka själv...”

Hon beskriver att hon känner sig lite “snopen” över att hon inte reagerade mer. Samtidigt blev hon så chockad över vad som hände att hon inte kunde reagera på det. Efter händelsen har Stina tagit åtgärder för att det inte ska hända igen. Till exempel har hennes son satt upp övervakningskameror utanför ytterdörren, i vardagsrummet, köket och sovrummet. Stina själv är mer noga med att låsa dörren, för det tyckte hon inte var så noga innan.

Precis efter händelsen ringde Stinas barnbarn till den lokala tidningen som skrev en artikel kort därefter.

“min dotterson- han ringde ju tidningen med detsamma- [...] för att varna så att det inte- andra som blev lurade- gjorde han...”.

Stina tyckte att sprida nyheten om händelsen i tidningen var ett bra sätt för att varna andra i området att det hade förekommit personer som går in hos äldre. Hon ville inte att andra skulle råka ut för det som hon hade råkat ut för.

Efter händelsen har Stina satt upp kameror i hela huset och utanför både ytterdörren och altandörren.

“ju- och [sonens namn] har ju satt upp- så det larmar när det kommer nån där *pekar mot ytterdörren*- så larmar det här- och när det kommer nån där *pekar mot altandörren* så larmar det- så att- jag kan ju se också-

I: ja- du har ju kameror ju-

IP: kameraövervakning så då ser jag ju- den som står utanför”

Stinas barn kan se vad som händer i Stinas hus genom en app som är kopplad till kamerorna, vilket Stina tycker känns tryggt. Skulle det hända något så går det att få fast gärningspersonerna mycket lättare.

5. Analys

5.1 Kvinnornas roll som ideala offer

Med tanke på att gärningspersonernas tillvägagångssätt såg ut som de gjorde kan man dra slutsatsen att gärningspersonerna utnyttjade vissa samhällsliga normer för att kunna genomföra sitt brott. Ett exempel på detta är att Inga släppte in två personer i sin bostad för att de hävdade att de kom från Hemtjänsten. Gärningspersonernas legitimitet som gärningspersoner försvinner eftersom att de inte framställs som onda kriminella enligt Christies (1986) kriterier för den idealiska gärningsmannen. När Inga öppnade dörren såg hon två kvinnor från hemtjänsten som hon antog var där för att hjälpa henne eftersom att de inte var stora, kriminella män som inte bröt sig in med våld.

Med tanke på att de äldre behöver bryta mot normen för att kunna få hjälpen de behöver ökar otryggheten hos de äldre när det finns personer som utnyttjar de äldres tillit till sin egen fördel. Den falska hemtjänstpersonalen hade också visat upp legitimationer vilket också är ett tecken på att ärendet man har är någonting som ska hjälpa andra personer med olika saker. Därför blir legitimationen också en symbol för tillit.

Gärningspersonerna som gjorde inbrott hos Britt-Marie hade en lite annan taktik och utnyttjade Britt-Maries fysiska förutsättningar för att få tillgång till hennes värdesaker. Hon hade svårt att hinna ikapp kvinnan som gick in i hennes lägenhet vilket gjorde att hon också förlorade fokus på dörren som hon glömde stänga bakom sig. Detta gav möjlighet för en andra kvinna att komma in medan Britt-Marie var distraherad. Enligt Hanslmeier m.fl (2018) skapas det en sårbarhet kring äldre fysiska förmåga att försvara sig mot brott, eller snarare en brist på densamma, som gör att brott mot äldre blir lättare att genomföra. Eftersom att kvinnan hade ett ärende och sa att hon ville ha ett glas vatten är det svårare för Britt-Marie att stoppa henne eftersom att det kan vara en norm att om någon frågar efter ett glas vatten så är det ohövligt att säga nej. Om kvinnan istället hade trängt sig in i hennes hem utan någon anledning hade det varit lättare för Britt-Marie att säga ifrån eftersom att då hade hennes

handlingar inte krockat med några normer. Istället skapades en normkonflikt hos Britt-Marie som tvekade när hon inte visste vad hon skulle göra.

När Stina hade kommit ut i vardagsrummet erbjöd sig mannen att massera hennes arm. Stina tänkte i efterhand att hans mål var att stjäla hennes smycken som hon hade på sig och framställde sig själv som hjälpare för att Stina skulle få svårare att tacka nej. Stina sa att hon ville att mannen skulle ge sig av så fort som möjligt. Detta är egentligen ett normbrott eftersom att man egentligen ska vara artig mot alla, speciellt de som erbjuder sig att hjälpa en med saker. På det sättet drar gärningspersonen nytta av olika normer för att kunna maskera den riktiga avsikten. Britt-Marie råkade ut för samma sak när en av kvinnorna ville ge henne en kram i syfte att stjäla hennes halsband. Britt-Marie tillät dock kvinnan att krama henne eftersom att den främmande kvinnan inte passade in på hur den idealiska gärningsmannen (Christie, 1986) såg ut. Kvinnan inte var en storvuxen man med kriminell bakgrund. Då är det svårare för offret att känna igen en farlig gärningsperson om denne inte passar in på beskrivningen av en sådan.

Enligt Kennedy & Silverman (1990) minskar äldre risken för att råka ut för brott genom att isolera sig i sitt hem och därmed eliminera en eller flera komponenter i Rutinaktivitetsteorin. En annan anledning till att de äldre känner sig bekväma med att isolera sig i sitt hem för att undvika brott är på grund av uppfattningen att det är oftast äldre, svaga personer som blir offer för våld från främmande, kriminella personer och att de då tillhör kategorin som kallas "det idealiska offret" (Christie, 1986). De äldres generella uppfattning kring hur stor risk de har att råka ut för brott är därför högre än vad den egentligen är enligt "fear of crime paradox" och de äldre isolerar sig gärna då i sitt hem bakom en dörr som de lätt kan låsa. Då blir också chocken mycket större när gärningspersonen dyker upp i deras trygga zon och Rutinaktivitetsteorin brottskomponenter som de äldre har jobbat bort kommer tillbaka. Även om gärningspersonernas ärende var en stor anledning till att de kunde genomföra inbrottet, så är också undersökningspersonernas känsla av att inte vara förberedd en viktig aspekt till varför gärningspersonerna lyckades.

Kennedy & Silverman (1990) skriver att när äldre råkar ut för brott handlar det ofta om en person som offret känner. Dels på grund av att den äldre oftast bara träffar person som hen redan känner, dels därför att det kan finnas ansträngda relationer till anhöriga som skapar motiv för brott. När det kommer till Inga, Britt-Marie och Stina har åtminstone två av dem släktingar som de litar på och som de tog hjälp av efter brotten hade skett. Christies (1986)

idealiska gärningsman beskrivs som en okänd man, så det är ofta lätt att tänka sig att om man någonsin råkar ut för ett brott så är det en okänd man som utför det. Om gärningspersonerna istället hade varit personer som Inga, Britt-Marie och Stina kände hade de släppt in personerna i sina bostäder och kunnat känna sig bekväma med att inte vara uppmärksamma på om gästerna hade stulit något. Samtidigt är det lättare att ta reda på vem som är tjuven om det är någon som offret känner.

6.2 Efter händelsen

Uppenbarligen var händelserna traumatiserande för de tre intervjupersonerna. Stina beskriver flera gånger under intervjun ett visst scenario som hon ofta tänker på där hon sitter inne på toaletten med mannen som blockerar utgången och sa att hon skulle vänta inne på toaletten. Hon hade helt glömt att hon kunde larma och hon var rädd att han skulle slå henne för att han var svart i blicken. Det scenariot har varit jobbigast för Stina att tänka på eftersom att hon hade velat kunna göra mer för att stoppa inbrottet, men hon blev så chockad av vad som hände så att hon var oförmögen till det. I efterhand går hon istället och tänker på vad hon hade kunnat göra annorlunda.

Inga led av ett sjukdomstillstånd som gjorde att det trauma som uppstod under inbrottet ledde till väldigt stora psykosomatiska besvär. På grund av dessa hälsoproblem behövde hon mer hjälp från hemtjänsten. Hemtjänstens närvaro ökade inte tryggheten för Inga eftersom att de två kvinnorna som stal från henne hävdade att de kom från hemtjänsten.

Den vanligaste oron bland äldre kvinnor för att bli offer för brott enligt Mayhew och Hough (1988) handlar om att bli utsatt för våldsbrott i offentliga miljöer. Om intervjupersonerna inte känner sig trygga i offentliga miljöer och isolerar sig hemma för att minska risken att bli ett attraktivt mål för en motiverad gärningsperson (Cohen & Felson, 1979) blir deras trygghet extra skadad om de blir överfallna i hemmet. Om de är oroliga för att bli offer för brott i offentliga miljöer och samtidigt är oroliga att samma sak ska hända i deras hem finns det till slut inget ställe där de kan känna sig trygga.

Ingas rädsla för att det skulle hända igen ökade och hon hade väldigt svårt att lita på hemtjänstpersonalen om det kom dit någon som hon inte kände. Vid varje besök ville Inga inspektera legitimationsbrickorna som all hemtjänstpersonal har med sig. Detta för att Inga ville försäkra sig om att personen som hade kommit för att hjälpa henne verkligen var från kommunen och därmed inte skulle vara en motiverad gärningsperson. Då kunde Inga

eliminera en komponent i Rutinaktivitetsteorin också eftersom att en person som arbetar inom hemtjänsten och besöker äldre gör det för att hjälpa, vilket inte passar in på förväntningarna av hur en motiverad gärningsperson är (Christie, 1986).

Tankarna som intervjupersonerna har kring sina respektive händelser ledde till att de behövde vidta vissa åtgärder för att försäkra sin trygghet. Stina till exempel satte upp kameror i hela huset för att öka närvaron av objekt som förhindrar brott, vilket eliminerar komponenten i Rutinaktivitetsteorin (Cohen & Felson, 1979) som handlar om att det måste finnas en frånvaro av saker som kan stoppa brottet från att begås.

En tid efter att Britt-Marie hade blivit offer för brott blev hennes hälsa sämre och hemtjänsten började besöka henne flera gånger om dagen. Britt-Marie kände sig mindre trygg när många olika personer som hon inte kände besökte henne, speciellt med tanke på att hon var fysiskt sett ännu mindre kapabel att försvara sig mot en gärningsperson som hade tillgång till hennes hem. Enligt Hanslmeier m.fl (2018) ökar känslan av sårbarhet om offret inte har fysiska möjligheter att försvara sig.

Efter att ha undersökt materialet från intervjuerna upptäcktes ett fenomen som inte var tänkt från början att inkluderas, men som alla intervjupersonerna uppvisade under tiden som rånen pågick. De fick alla tre en känsla av att tanklöst göra som gärningspersonerna sa. Detta kan ses som en slags försvarsmekanism där en person i en farlig eller traumatisk situation väljer att minska risken för att påverka situationen så lite som möjligt och därmed också öka risken för att överleva den. Försvarsmekanismerna som är mest kända är de som vanligtvis kallas "fight or flight", men alla tre undersökningspersonerna reagerade på ett helt annat sätt. Tonic Immobility (Reichenheim et al, 2014), eller "freeze" innebär att offret för den traumatiska situationen blir paralyserad istället för att springa eller slå tillbaka. Inga har det mest uppenbara fallet av Tonic Immobility, där hon verkligen inte kunde röra sig. Stina och Britt-Marie blev inte paralyserade på samma sätt, men de fick snarare en känsla av att vara hypnotiserade och gjorde allt som gärningspersonerna sa utan att kunna tänka klart, vilket också hamnar under denna kategorin. Utifrån det som Hanslmeier, Peter och Kaiser (2018) skriver om att äldre har sämre fysiska förutsättningar för att försvara sig mot ett överfall samt det som Kennedy och Silverman (1990) skriver om att äldre anpassar sig efter Rutinaktivitetsteorin och isolerar sig i sitt hem där det är säkrast började jag fundera på om kroppen möjligtvis undermedvetet väljer försvarsmekanism i en traumatisk situation beroende på hur stor sannolikheten är att försvarsmekanismen skulle fungera. Kanske såg

Ingas, Stinas och Britt-Maries reaktioner ut som de gjorde på grund av deras fysiskt dåliga förutsättningar att kunna försvara sig eller springa därifrån. Att göra en undersökning kring detta hade kunnat kanske ge intressanta svar, men i nuläget verkar forskningen kring just Tonic Immobility, äldre och brott vara begränsad.

6. Avslutning

Den här studien har handlat om stöldbrott mot äldre där gärningspersonerna har använt sig av artighetsnormer, de äldres fysiska svagheter och de äldres tilltro till samhället för att kunna genomföra brotten. De tre undersökningsspersonerna var alla tre över 75 år och led av sjukdomar som gjorde deras fysiska försvar dåligt. För att kompensera det dåliga fysiska försvaret isolerade de äldre sig i sina hem där de kände sig mer trygga för att eliminera komponenter ur Rutinaktivitetsteorin. När gärningspersonerna ändå dök upp hos dem var de inte beredda på att det skulle hända dem. Dessutom använde sig gärningspersonerna av identiteter som skulle inge tillit, vilket skapade en normkonflikt hos de äldre som gärningspersonerna drog nytta av.

För att utveckla den här undersökningen finns det möjligheter att använda sig av ett genusperspektiv för att ta reda på om det är mer vanligt hos män eller kvinnor att bli offer för den här typen av brott. I den här undersökningen är alla intervjupersoner kvinnor, men om män hade inkluderats hade det skapats en annan infallsvinkel som också är väldigt viktig med tanke på hur vanligt det har blivit med rapporterade brott mot äldre. Ett annat perspektiv som hade varit värt att undersöka är hur stor påverkan media har på de äldres syn på brott och om de vidtar några åtgärder för sin egen eller sin omgivning säkerhet baserat på vad de har lärt sig på nyheterna.

8. Referenser

Litteratur

Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga Metoder. 2 uppl.* Liber.

Cohen, Lawrence & Felson, Marcus (1979) *Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach.* American Sociological Review.

Johansson, Anna (2005) *Narrativ teori och metod: med livsberättelsen i fokus.* Lund. Studentlitteratur AB.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Sven (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun.* 3 uppl. Lund. Studentlitteratur AB.

Newburn, Tim (2017) *Criminology.* 3:e Upplagan. New York. Routledge.

Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (2011) *Det motspänstiga offret.* Malmö. Studentlitteratur.

Vetenskapliga artiklar

Ceccato, Vania & Bamzar, Roya (2016) *Elderly Victimization and Fear of Crime in Public Spaces.* International Criminal Justice Review, Vol 26.

Chopin, Julien & Beauregard, Eric (2020) *The Unusual Victim: Understanding the Specific Crime Processes and Motivations for Elderly Sexual Homicide.* Journal of Forensic Sciences.

Christie, Nils. (1986). *The ideal victim.* I E. A. Fattah (red.) From crime policy to victim policy. New York: St Martin's Press.

Clarke, Ronald V. & Cornish, Derek B. (1985) *Modelling offenders' decisions: A framework for research and policy.* The University och Chicago Press.

Hanslmeier, Michael & Peter, Andreas & Kaiser, Brigitte (2018) *Vulnerability and fear of crime among elderly citizens: what roles do neighborhood and health play?* Springer Nature B.V. 2018

Kennedy, Leslie W. & Silverman, Robert A. (1990) *The Elderly Victim of Homicide. An Application of the Routine Activities Approach.* University of Alberta.

Mayhew, Pat & Hough, Mike (1988) *The British Crime Survey: Origins and impact*, i Maguire, Mike & Ponting, John. *Victims of Crime: A new deal?* Milton Keynes: Open University Press.

Park, Andrew J. Hwang, Eunju, Spicer Valerie, Cheng, Connie, Brantingham, Patricia L. Sixsmith, Andrew (2011) *Testing Elderly People's Fear of Crime using a Virtual Environment.* Aten, European Intelligence and Security Informatics Conference.

Patel, Avanish B. (2019) *Factors Affecting Fear of Crime: A study of elderly in a district of Uttar Pradesh.* Bangalore. Alliance University.

Reichenheim, Michael et al. (2014) *Structural Validity of the Tonic Immobility Scale in a Population Exposed to Trauma: Evidence from Two Large Brazilian Samples.* São Paulo.

Internetsidor

Blekinge Läns Tidning (2020) *Äldre par rånat i hemmet.* Hämtat 2020-05-07
<https://nxt.bl.se/nyheter/aldre-par-ranat-i-hemmet/>

Brottsförebyggande Rådet (2017) *Fokus på brott mot äldre i ny studie.* Hämtat 2019-01-22
<https://www.bra.se/om-bra/nytt-fran-bra/arkiv/nyheter/2017-06-15-fokus-pa-brott-mot-aldre-i-ny-studie.html>

Brottsförebyggande Rådet (2018) *Brott mot äldre - om utsatthet och otrygghet*. Rapport 2018:7. Hämtat 2019-12-25.

https://www.bra.se/download/18.7c546b5f1628bc786c9752/1523529971976/2018_7_Brott_mot_aldre.pdf

Helsingborgs Dagblad (2020) *Äldre par rånat i hemmet*. Hämtat 2020-05-07
<https://www.hd.se/2020-04-25/aldre-par-ranat-i-hemmet>

Nationalencyklopedin, “övergrepp” <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/overgrepp>
Hämtad 2020-04-17

Nationalencyklopedin, “trygghet” <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/trygghet>
Hämtad 2020-04-17

Smålandsposten (2020) *Äldre par rånat i hemmet*. Hämtat 2020-05-07
<https://nxt.smp.se/nyheter/aldre-par-ranat-i-hemmet/>

Socialstyrelsen (2013) *Blånader och Silverhår*. Hämtat 2020-04-17
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2014-1-4.pdf>

Sveriges Television (2020) *Äldre par utsatt för rån i hemmet i Arlov*. Hämtat 2020-05-07
<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/aldrigt-par-utsatt-for-ran-i-hemmet-i-arlov>